

Саксонов В. Б.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
ORCID: 0000-0003-2749-7662

ДО ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ ПОНЯТТЯ «УПОВНОВАЖУЮЧІ НОРМИ ПРАВА»

CONCERNING TERMINOLOGICAL CORRECTNESS OF THE CONCEPT OF “AUTHORIZING LEGAL NORMS”

У статті аналізується термінологічна коректність понять «уповноважуючі» та «уповноважувальні» норми права з огляду на їх призначення та сутність, а також характер і зміст правових приписів, які містяться в їх диспозиції. Зокрема зазначається, що назви норм права, котрі в юридичній літературі визначаються здебільшого як «уповноважуючі» або «уповноважувальні» (а надають при цьому фактично суб'єктивні юридичні права через встановлення відповідних дозволів), видаються не найбільш вдалими та не зовсім коректними. Зважаючи на вказане, вбачається доцільним та обґрунтованим використувати іншу назву щодо цих норм, яка б відбивала їх призначення, сутність і зміст. Виходячи з того, що ці норми надають певні можливості управненим особам, власне суб'єктивні права через встановлення дозволів, а не повноваження, назву таких норм пропонується формулювати через визначення, котрі походили б від понять «право» або «дозвіл», на кшталт тих, які вже використовувалися в юридичній літературі, а саме – правонаділяючі, дозвільні або дозволяючі. Крім того, уповноважуючі норми права необхідно подавати окремо, для позначення норм, що надають саме повноваження. Оскільки за певних обставин реалізація правових приписів, закріплених в таких нормах, може виступати не тільки правом, але й обов'язком для уповноваженої особи.

Ключові слова: *норми права, спосіб правового регулювання, суб'єктивне юридичне право, повноваження, уповноважуючі норми права, правонаділяючі норми права, дозволяючі норми права.*

The article analyzes the terminological correctness of the names “authorizing” and “authored” legal norms. In particular, it is noted that these norms, based on the literal understanding of their names, should not provide a subjective legal right through the establishment of a corresponding permit, but rather an authority, which is not the same thing.

Subjective legal right is the type and measure of possible (permitted) behavior in legal relations provided to a legally competent person by legal norms, which is ensured by the corresponding obligation of the obligated party of legal relations and is guaranteed by the state.

The concept of authority is interpreted as a set of rights and obligations of state bodies and public organizations, as well as officials and other persons assigned to them in accordance with the procedure established by law to perform the functions assigned to them. In addition to state bodies, public organizations and officials, certain powers may also be granted to individual citizens (for example, a person authorized to enter into civil agreements on behalf of another person). The term “authority” is close in meaning to the term competence. Thus, the concept of authority presupposes the presence of a special subject endowed with both subjective legal rights and corresponding duties.

On the basis of the conducted research, the author came to the conclusion that the names of legal norms, which in the legal literature are mostly defined as “authorizing” or “authorizing” (and at the same time actually grant subjective legal rights through the establishment of appropriate permits), do not seem to be the most successful and not completely correct. Considering the above, it is considered appropriate to use a different name for these norms that would reflect their purpose, essence and content. Based on the fact that these norms provide certain opportunities to equal persons, actually subjective rights through the establishment of permissions, and not powers, the name of such norms is proposed to be formulated through definitions that would come from the concepts of “right” or “permission”, such as those, which have already been used in legal literature, namely, authorizing, authorizing or permitting.

In addition, the authorizing norms of the law must be submitted separately, to indicate the norms that provide the authority. Because under certain circumstances, the implementation of legal prescriptions established in such norms can be not only a right, but also an obligation for an authorized person.

Key words: *norms of law, method of legal regulation, subjective legal law, powers, authorizing norms of law, empowering norms of law, enabling norms of law.*

Постановка проблеми. Норма права є однією з основних і системоутворюючих категорій юриспруденції. Зважаючи на важливість цього поняття, а також багатоманітність норм права, у вітчизняній доктрині їх класифікують за різними критеріями. Одним із них є спосіб правового регулювання, в межах якого виокремлюють зобов'язання, заборону та дозвіл. Згідно з указаними способами правового регулювання формулюють і назви відповідних норм та їх зміст. Так, норми права, що встановлюють дозволи, надають певні можливості, наділяють осіб правами, визначають переважно як уповноважуючі [1, с. 380; 2, с. 178; 3, с. 133], або уповноважувальні [4, с. 161; 5, с. 137]. При цьому, виходячи з формулювання назв цих норм, їх буквального розуміння, «уповноважуючі» або «уповноважувальні» норми права повинні надавати не суб'єктивне юридичне право через встановлення дозволу, а саме повноваження, що зовсім не одне й те ж саме. Таким чином, постає питання про відповідність назви цих норм права їх призначенню та сутності, а також характеру і змісту правових приписів, які містяться в їх диспозиції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням класифікації норм права, визначенню їх видів за різними критеріями, а також характеристиці сутності та змісту відповідних понять, присвячено чимало наукових студій. Серед авторів, які досліджували дану проблематику, М. Козюбра, С. Погребняк, І. Погрібний, І. Сердюк, О. Скакун, Р. Тополевський, Н. Харченко та ін. Проте і в сучасній вітчизняній юриспруденції існують різні підходи до визначення окремих видів норм права за певними критеріями. Така неоднозначність зумовлює питання стосовно термінологічної коректності деяких понять, а також відповідності назв цих норм права їх призначенню, сутності та змісту правових приписів, що містяться в них.

Мета дослідження. Задля вирішення означеної проблемної ситуації, на підставі аналізу змісту правових приписів, які вміщуються у нормах права, котрі встановлюють дозволи, надають певні можливості, наділяють суб'єктів правами, постає необхідність визначення відповідної коректної назви цих норм, що позиціонується як головна мета підготовки цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи незліченну кількість і багатоманітність норм права, у вітчизняній юридичній доктрині їх класифікують за різними критеріями. Класифікація норм права – це їх поділ на окремі види за певними критеріями, враховуючи суттєві ознаки, які визначають специфічну роль кожного із різновидів норм у регулюванні суспільних відносин [6, с. 164].

Класифікація норм права надає можливість:

1) чітко визначити місце кожної з норм у системі права;

2) охарактеризувати функції норм та їх місце у механізмі правового регулювання;

3) визначити межі регулятивного впливу держави на суспільство за допомогою права;

4) встановити шляхи вдосконалення правотворчої та правозастосовчої практики й підвищити її ефективність;

5) вивчити особливості кожного з різновидів норм та можливості їх взаємодії;

6) визначити призначення кожного з різновидів норм;

7) визначити особливі способи впливу норм на суб'єктів права [1, с. 378].

Одним із критеріїв для проведення класифікації норм права є спосіб правового регулювання [1, с. 380; 4, с. 161; 5, с. 136; 7, с. 256]. При цьому, деякі автори використовують інші конструкції для позначення назви критерію, за яким класифікуються відповідні норми, – характер правового припису [2, с. 178; 8] або характер диспозиції регулятивних норм права [3, с. 133; 6, с. 166] тощо. Серед основних способів правового регулювання виокремлюють зобов'язання, заборону та дозвіл.

Зобов'язання визначають як: юридично закріплену потребу певної поведінки для особи за відповідних обставин, умов [2, с. 390; 3, с. 259; 6, с. 345], що спонукає її до здійснення конкретних юридично значущих дій [5, с. 99]; нормативне закріплення покладення на особу юридичного обов'язку вчиняти певні дії (певної активної поведінки) [4, с. 139; 7, с. 256; 9, с. 239].

Заборона – це нормативно встановлена необхідність для особи утриматися від певної поведінки, певних дій [2, с. 390; 3, с. 259; 4, с. 139], які протирічать нормам права [1, с. 301] і є юридично значимими [5, с. 99], під загрозою настання юридичної відповідальності [6, с. 345; 7, с. 256].

Дозвіл визначають наступним чином:

як надання суб'єктові права на здійснення певних діянь. Прикладом здійснення правового регулювання за допомогою дозволу може бути будь-яка правова норма, що надає суб'єктові права на одержання тих або інших благ, наприклад, права на отримання пенсії [3, с. 258–259];

як визнання за особою суб'єктивного права здійснити певні юридично значущі дії або утриматися від них, вільно обирати варіант власної поведінки [4, с. 138];

як надання особі права на власні активні дії чи бездіяльність, тобто свободи вибору варіанта поведінки (вчиняй, як вважаєш за потрібне); результати дозволів – суб'єктивні права [7, с. 256];

полягає в наданні особі суб'єктивного юридичного права, тобто можливості самостійно приймати рішення щодо реалізації передбачених правовими нормами варіантів власної поведінки [2, с. 390];

як надання суб'єкту гарантованої державою можливості здійснення певних дій. Цей спосіб надає суб'єкту право вибору – скористатися наданою можливістю (наприклад, можливістю отримати вищу освіту) чи утриматися від її використання [6, с. 345];

це такий спосіб правового регулювання, при якому особа отримує можливість самостійно активно діяти відповідно до власних потреб (пов'язується з суб'єктивним правом та такою формою реалізації права як використання) [9, с. 239];

полягає у визнанні за особою суб'єктивного права, тобто можливості реалізації певного варіанта своєї поведінки – здійснення юридично значущих дій або утримання від них. При цьому використання такої можливості не є обов'язковим, а залежить від власного розсуду суб'єкта [5, с. 99].

Згідно з вказаними способами правового регулювання формулюють і назви відповідних норм та їх зміст. Так, норми права, що встановлюють юридичні обов'язки певних суб'єктів, визначають як зобов'язуючі [1, с. 380; 2, с. 178; 3, с. 133], або зобов'язальні [4, с. 161], чи зобов'язувальні [7, с. 279].

Норми права, які закріплюють певні заборони, юридичні вимоги утриматися від певних дій, позначають як забороняючі [1, с. 380; 3, с. 133], або заборонні [2, с. 178; 4, с. 161; 7, с. 280].

Стосовно ж юридичних норм, що встановлюють дозволи, надають певні можливості, наділяють суб'єктів правами, їх визначають переважно як уповноважуючі [1, с. 380; 2, с. 178; 3, с. 133], або уповноважувальні [4, с. 161; 5, с. 137].

Зустрічаються також варіанти одночасного використання понять «уповноважуючі» або «уповноважувальні» норми права поряд із поданням їх інших назв – «дозвільні» чи «дозволяючі» [3, с. 133; 7, с. 256, 279].

Розмежування «управомочних» норм права з «уповноважувальними» за характером диспозиції здійснив І. Погрібний. При цьому він зазначив, що управомочні норми передбачають можливість здійснення певних дій та надають суб'єктам певні права, а уповноважувальні вказують на необхідність владного впливу відповідних суб'єктів у конкретній, передбаченій законом ситуації [6, с. 166].

В юридичній літературі зустрічається також окреме використання назв «правонаділяючі» норми права [10, с. 163] та «дозвільні» [8; 9, с. 147].

Водночас і до сьогодні у більшості видань використовується назва «уповноважуючі» або «уповноважувальні» норми права. Проте, виходячи з формулювання назв цих норм, їх буквального розуміння, «уповноважуючі» або «уповноважувальні» норми права повинні надавати не суб'єктивне юридичне право, а саме повноваження, що не одне й те ж саме.

Суб'єктивне право визначається в юридичній літературі як: гарантовані правом вид і міра можливої поведінки правомочного суб'єкта правовідносин [6 ТДП, с. 240]; вид і міра можливої (дозволеної) поведінки суб'єкта права, встановлена юридичними нормами для задоволення інтересів правомочної особи і забезпечена державою [7, с. 388]; надана праводієздатному суб'єкту юридичними нормами з метою задоволення його інтересів або інтересів тих осіб, яких він представляє за законом, міра можливої (дозволеної) поведінки у правовідносинах, забезпечена кореспондуючим обов'язком зобов'язаної сторони правовідносин і гарантована державою [2, с. 238].

Поняття повноваження в юридичній енциклопедії трактується як *сукупність прав і обов'язків* державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій. Обсяг повноважень конкретних державних органів та їх посадових осіб залежить від їх місця в ієрархічній структурі відповідних органів. Крім державних органів, громадських організацій і посадових осіб, певними повноваженнями можуть наділятися й окремі громадяни (наприклад, особа, уповноважена укласти цивільні угоди від імені іншої особи). Зазначається також, що термін «повноваження» близький за своїм значенням до терміну компетенція [11]. Таким чином, поняття повноваження передбачає наявність спеціального суб'єкта, що наділений як суб'єктивними юридичними правами, так і відповідними обов'язками.

Висновки. Отже, назви норм права, які в юридичній літературі визначаються здебільшого як «уповноважуючі» або «уповноважувальні» (що надають при цьому фактично суб'єктивні юридичні права через встановлення відповідних дозволів), з огляду на викладене вище, видаються не найбільш вдалим та не зовсім коректними. Зважаючи на вказане, вбачається доцільним та обґрунтованим використовувати іншу назву щодо цих норм, яка б відбивала їх призначення, сутність і зміст. Виходячи з того, що ці норми надають певні можливості управненим особам, власне суб'єктивні юридичні права через встановлення дозволів, а не повноваження, назву таких норм пропонується формулювати через визначення, котрі походили б від понять «право» або «дозвіл», на кшталт тих, які вже використовувалися в юридичній літературі, а саме – правонаділяючі, дозвільні або дозволяючі.

Крім того, уповноважуючі норми права необхідно подавати окремо, для позначення норм, що надають саме повноваження. Оскільки за певних обставин реалізація правових приписів,

закріплених у таких нормах, може виступати не тільки правом, але й обов'язком для уповноваженої особи.

Зважаючи на викладене вище, титульна проблематика дослідження, а також потреба

у вирішенні відповідних завдань, набувають дедалі більшого значення, адже визначення понятійно-категоріального апарату виступає як основоположна методологічна парадигма сучасної юриспруденції [12].

Список використаних джерел:

1. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-ге вид., переробл. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
2. Теорія держави і права: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД. 2017. 480 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [С. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
4. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.
5. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
6. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
7. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. 2-ге вид. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
8. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х.: ТОВ «Одісей», 2008. 432 с.
9. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
10. Теорія держави і права : навчальний посібник / Письменицький А.А., Гапотій В.Д., Попенко Я.В., Поліщук В.Г. Мелітополь, 2017. 298 с.
11. Повноваження // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н – П. 720 с.
12. Саксонов В. Б. Визначення понятійно-категоріального апарату як методологічна парадигма юриспруденції. *Науковий вісник Юридичної академії МВС*. 2005. № 3. С. 76–85.